

Iz Gorenjske je prenesla znanje klekljanja na Koroško

Čipkarstvo v Železnikih

V Selški dolini so pričeli s klekljanjem že v 19. stoletju. Štatorjeva Katra, ki je prej nekaj let služila v Idriji in se tam naučila klekljanja, je leta 1881 to znanje prenesla na prve štiri deklice v Železnikih. Leta 1887 je več deklet že poučevala učiteljica iz Idrije, vendar njeno ime ni znano. Klekljanje se je hitro širilo in čipke so postajale vse bolj kakovostne. Po letu 1890 sta jih odkupovala in prodajala železnikarska trgovca Josip Dagarin in Josip Boncelj. To je bil čas, ko je najprej ugasnil plavž na Racovniku (1898), kmalu zatem še plavž v Gorenjem koncu (1902) in tudi kovaštvo je usihalo. Širjenje klekljanja v Železnikih in v okolici je tako postalo tista domača obrt, ki je ububožanim ljudem prinašala vsaj nekaj dopolnilnega zaslužka.

Klekljana čipka iz Železnikov – krancljevka –, izdelana v tehniki širokega risa z ribicami. Motiv je tipičen za čipke, ki so jih izdelovali v obdobju med obema vojnama po dunajskem vzorcu.
(hrani: Muzej Železniki, foto: Igor Mohorič Bonča)

Da bi se klekljanje še bolj utrdilo in razširilo ter bi čipka dobila višjo kakovost, so leta 1907 v Železnikih ustanovili čipkarsko šolo. Njen pobudnik je bil učitelj Anton Sonc, podpiral pa ga je Ivan Vogelnik, nadzornik čipkarskih šol na Dunaju. Delo šole, ki je potem redno in uspešno delovala vse do leta 1960, je omogočil tedanji občinski odbor. Pred 1. svetovno vojno je v Selški dolini klekljalo okoli

1000 klekljaric, med njimi tudi približno 20 moških.

Čipkarska šola je bila podrejena osrednjemu Zavodu za žensko domačo obrt v Ljubljani, ki je klekljanje zelo podpiral. Nastavljal in plačeval je učiteljice in s tem omogočal, da je bila čipkarska dejavnost strokovno vodena, njena kakovost pa dvignjena na ustrezen nivo. Priredil je tudi nekaj zelo uspešnih čipkarskih tečajev, npr. leta 1926 v Selcih in leta 1927 na Zalem Logu. Tedaj je bilo v Selški dolini že več trgovk in trgovcev, ki so čipke odkupovali in prodajali.

Marija Zupanc

Sedlar in tapetnik Štefan Zupanc (1895–1973), Miznikarjev iz Martinj Vrha, je leta 1929 iskal primeren prostor za svojo obrtno dejavnost in v Železnikih kupil staro Lokačevo hišo. Leta 1924 se je poročil z Marijo Okorn (1896–1962), iz Podrošča. 11. marca 1931 se jima je v Lokačevi hiši rodila hčerka Marija, pred njo pa trije sinovi: Ciril (1925), Jože (1926–1978) in Peter (1928–1929).

Ko je bilo Mariji 5 let, so ji starši priskrbeli klekljarske potrebščine: punkelj, kleklje, škarjice, kvačko, bucike in košarico. Mama jo je začela učiti klekljanja; najprej, kako se naredi trak z ažurjem. Tudi Marijini prijateljici, sosedi Marija in Jelka (Gabrijela), sta bili mladi klekljarici. To ni bilo prav nič čudno, saj je bila njuna mama Marija Pivk (1889–1954), poročena Kosem, doma iz Idrije, poklicna učiteljica klekljanja. V Železnikih je poučevala od leta 1921 do leta 1943. Po vojni je to službo prevzela učiteljica Ivanka Novak, ki je prav tako prišla iz Idrije. V Železnikih je poučevala med letoma 1946 in 1950 in pri njej je svoje klekljarsko znanje v letih 1946 in 1947 izpopolnjevala tudi Marija Zupanc.

Na Jelovici je bilo v tem času treba posekati veliko lesa, za njegovo spravilo pa usposobiti primerne gozdne ceste. Zato je prišlo v Selško dolino več usposobljenih gozdarskih delavcev od drugje, med njimi tudi trije gozdarji s Koroške. Eden med njimi je bil Matija Apohal (1912–1987), ki je leta 1947 vodil gozdarski revir v Železnikih. Tu je na plesu spoznal Marijo Zupanc. Ko se je tisto jesen (1947) Matija zaposlil na gozdni upravi v Škofji Loki, je tu zaposlil tudi Marijo Zupanc.

Klekljanje je bilo treba za nekaj časa odložiti. Marija je ob delu naredila knjigovodski tečaj in postala knjigovodja pri škofjeloški gozdni upravi. Stanovala je v Škofji Loki, domov v Železnike je prihajala le ob koncu tedna. Vodja gozdne uprave je bil gozdarski tehnik Matija Apohal, s katerim se je poročila leta 1953. Takoj po poroki je Matija zaprosil za premestitev na Koroško; novo službeno mesto je dobil na gozdni upravi Ravne na Koroškem.

Dobja vas

Marija Apohal – pobudnica klekljanja
čipk na Koroškem. (v *privatni lasti*)

Dobja vas spada pod občino Ravne na Koroškem. Leta 1953, ko je Marija prišla na Koroško, je na začetku vasi še stala lesena hiša, brunarica, in približno sto metrov naprej, proti Prevaljam, so še uporabljali smučarski skakalnici, ki sta zdaj že dolgo opuščeni. Hiša je bila stisnjena pod breg, kamor pozimi sonce ne posije tri do štiri mesece. Nekoč skromna Dobja vas je v zadnjih petdesetih letih prerasla v sodobno primestno naselje in tudi Apohlovi so skromno leseno brunarico že leta 1963 nadomestili z lično zidano hišo.

Avgusta 1954 se je Apohalovim rodila hči Lidija, januarja 1958 še sin Toni. Marijino materinstvo, zidava hiše, vsakdanja gospodinjstva opravila in dela na vrtu so klekljanje odrinili na stran. Vse bolj pa se je ukvarjala s pletenjem, kupila si je celo pletilni stroj. Kar je zaslužila, ji je prišlo zelo prav, saj sta se oba otroka

šolala in so bili izdatki veliki.

Na začetku 80-ih let je hudo zbolela. Potem sta prišli še moževa nenadna smrt in sinova težka bolezen, kar je za skrbno mater ter vdovo pomenilo veliko psihično obremenitev. Vendar je njena trdna narava zmagala. Srečna, ker je premagala vse težave, se je spomnila na klekljanje. Ni ga še pozabila in svoje znanje je ponudila osnovni šoli na Prevaljah. Čeprav tu niso kaj dosti vedeli o klekljanju, so ji omogočili, da vsaj poskusi, če se bo obneslo. V šolskem letu 1990/91 so začeli klekljati na osnovni šoli Franca Goloba na Prevaljah. Takrat niti največji optimist ne bi mogel predvideti, kakšno popestritev je Marija Apohal s klekljanjem prinesla na Koroško.

Klekljanje se širi

Že v šolskem letu 1991/92 so s klekljanjem začeli tudi na osnovni šoli na Ravnah. Zanimanje za to lepo obrt je naraščalo in treba je bilo poskrbeti za klekljarske potrebščine. Kleklje in strojčke za navijanje sukanca na kleklje je Marija sprva naročala pri svojem sošolcu v Železnikih, ki jih dela za tamkajšnje potrebe. Sčasoma je mizarja dobila na Prevaljah. Košarice ji je izdeloval pletar na Javorniku na Ravnah, pručke pa mizar na Prevaljah. Za izdelavo čipk so nepogrešljive še kvačka in bucike, ki pa se dobijo v trgovini, čeprav tudi koroške klekljarice sukanec in druge potrebščine največkrat kupujejo v specializirani trgovini Mojce Jemec v Škofji Loki.

Po dveh letih dela s klekljaricami je Marija ugotovila, da ji primanjkuje poglobljeno klekljarsko znanje. Dodatno znanje je iskala v strokovni literaturi, pred-

Naslovna stran priložnostne ovojnice Umetnost v belem – razstava čipk koroških klekljaric, s priložnostnim žigom in znamko. (v privatni lasti)

vsem v treh zvezkih učbenika *Klekljanje*¹ in pri učiteljici klekljanja Miri Kejžar (1926–2002) v Škofji Loki. Njen učbenik *Slovenski priročnik klekljanja* ji je bil in ji je še vedno najboljši strokovni pripomoček pri klekljanju.

Delo pa se je kopičilo in Marija je spoznala, da vsega sama ne zmore. Med njenimi »učenkami« je bilo nekaj upokojenih učiteljic, ki so pokazale veliko zanimanje za klekljanje in so se želele še dodatno izpopolnjevati. Pritegnila jih je v šolo Mire Kejžar v Škofji Loki. Večkrat je bilo treba iti tja. Po Mirinem programu za učiteljice klekljanja so pridno izdelovale visoko kakovostne čipke. Decembra 1999 so dobile diplomo, ki je potrjevala, da so usposobljene za učenje klekljanja. S tem so na Koroškem dobili pet kvalificiranih učiteljic klekljanja in pot za razmah čipkarstva na tem delu Slovenije je bila odprta.

Svoja šolska področja so si učiteljice razdelile takole: Marija Apohal poučuje klekljanje na šolah na Prevaljah in Ravnah, Urška Maklin v Kotljah in na Prevaljah, Antonija Strel v Črni in Šentanelu, Mira Časar v Dravogradu in Šentjanžu. V Šentjanžu je klekljanje izbirni šolski predmet. Nekaj let kasneje sta začeli učiti klekljanje še učiteljici Rezka Kordež na Ravnah in v Slovenjem Gradcu ter Cvetka Leitinger v Radljah ob Dravi in Vuzenici.

1 Katica Poljanec ... [et al.], *Klekljanje 1*, Ljubljana 1995; Katica Poljanec, Marinka Rupnik, Metka Tratnik, *Klekljanje 2*, Ljubljana 1997; Katica Poljanec, Marinka Rupnik, Metka Tratnik, *Klekljanje 3, Železniki* 1998.

Klekljanje je organizirano tudi pri univerzah za tretje življenjsko obdobje v Velenju in Mozirju, kjer je vključenih okoli deset žensk. Poučuje jih gospa, ki znanje dobiva pri Mariji Apohal.

Kmalu bo minilo 20 let od prvih začetkov klekljanja na Koroškem. V večini osnovnih šol je postalo del dopolnilnega šolskega pouka, ki ga obiskuje okoli 150 učenk. Enkrat na teden se v šolskih prostorih zberejo tudi starejše klekljarice, da dopolnjujejo znanje in dobijo nalogo za naslednji teden. Med odraslimi je sedaj že več kot 300 klekljaric. Leta 2005 so ustanovile Društvo klekljaric Koroške, ki vključuje klekljarice od Črne do Dravograda, Radelj in Slovenj Gradca. Društvo trenutno šteje okoli 130 članic in aktivno sodeluje v Združenju slovenskih klekljaric.

Čipkarske razstave so vedno pravi kulturni dogodek. Zelo odmevni sta bili razstavi ob petnajsti in dvajseti obletnici klekljanja na Koroškem; obe sta bili na Ravnah, prva v prostorih Študijske knjižnice in druga na Gradu (aprila 2011). Dvajsetletni jubilej je želelo Društvo klekljaric Koroške še dodatno poudariti z izdajo jubilejne ovojnice in znamke. Na obeh je motiv klekljane čipke in napis »Umetnost v belem – razstava čipk koroških klekljaric, 80 let M. Apohel, 20 let klekljanja na Koroškem« ter priložnostni poštni žig z datumom odprtja razstave (7. 4. 2011). Društvo ju je izdalo v sodelovanju z direktcijo Pošte Slovenije. Koroške klekljarice se udeležujejo čipkarskih razstav tudi drugod po Sloveniji.

Ne klekljajo zaradi gmotnih težav, ampak za lastno zadovoljstvo ter za okras stanovanj in oblačil. Čipk v glavnem ne prodajajo, ampak jih ob različnih priložnostih poklanjajo kot dar posebne umetniške vrednosti.

Marija, naj ti še dolgo kleklji zvončkljajo in prstki lepe čipke klekljajo!